

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
X Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Суми
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 01.06.2023 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. X Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 квітня 2023 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2023. 196 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2023

БУБЛИК О. І.

*кандидат історичних наук,
Луганський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ЗВИЧАЇ ТА ПОБУТ ЖИТЕЛІВ СЕЛА ЗАКОТНЕ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Село Закотне на Новопокровщині, Луганської області засноване у XVII ст. і його засновниками стали втікачі з Чернігівщини, Полтавщини та інших районів Центральної та Північної України. Тут у Дикому полі на правому березі ріки Айдар, в ярках, в крутих глинистих кручах рили собі непомітне для ворога житло. Ворогів було достатньо, боялися набігів кочівників, які продавали полонених у рабство.

За легендою село спочатку називалося Закопне. Старожили і до нині називають яри Закопами. Згодом, на вищому правому березі річки Айдар виникли російські форпости, і цей пагорб довгий час жителі називали Форпостою. А саме поселення було названо Закотненський городок.

З часом поселення збільшується, і з чотирьох сторін було обнесено частоколом. Лісу не бракувало, бо правий берег річки був повністю вкритий лісами. В огорожі були ворота, Південні, Північні, Східні, Західні. Згодом потреба в огорожі відпала, і навколо стали з'являтися хуторки, а центр села стали називати слободою. Досить довго від старих людей в Закотному, і в інших селах

Новопсковщини, зокрема у селі Кам'янка, можна було почути «під у слободу».

Жителі села займалися рільництвом, городництвом, садівництвом та скотарством. Вчений-етнограф Василь Зуєв писав про Слобідську Україну: *«куди не поїдеш, скрізь поверхня землі вкрита здебільшого збіжжям, а далі баштани, або овочеві садки»* [3, с. 178].

Землі для посівів відвойовувалися у лісів. До нині існують назви ярів – *«Зрубаний»*, *«Перша стінка»* (ліси були густі, дрімучі, що росли стіною). З часом селяни почали освоювати лівий берег Айдару і далі в степ, так були засновані нові хутори, – хутір Риб'янців (село Риб'янцеве), Березів, Зелений, Бондарів. У 90-х рр. ХХ ст. хутори Зелений та Березів зникли, а залишки будівель поросли деревами і бур'янами.

Жителі цих сіл вирощували пшеницю, жито, ячмінь, овес, просо, горох, сочевицю, картоплю, буряки, кавуни, коноплю і ін. У кожному дворі саджали городину – картоплю, цибулю, часник, огірки, помідори, редьку, кріп, щавель, мак і інші культури, притаманні для українського селянина. З домашніх тварин розводили корів, овець, свиней, коней, з птахів – курей, індиків, великі гурти гусей та качок, чому сприяла близькість річки Айдар.

Свої наділи селяни обробляли родинами. Родини були великими і разом легше було *«поратися»*. Жителі села вживають до і нині приказку – *«Гуртом гарно (або легше) й батька бити»*. Роботи із землею у селянина було багато, треба було її зорати, засіяти, вирощений врожай скосити, звести додому, скласти у стодоли, а потім змолотити, провіяти і тільки тоді складали у засіки. У

домашньому господарстві використовували тяглову силу коней, волів, для обробки землі використовували плуг, борону, транспортним засобом слугували гарба та підвода.

Були розвинені і ремесла, але в меншій мірі. Бондарі виготовляли (*робили* – місц. діал.) діжки, колісники – колеса, шевці – шили одяг та взуття, чумаки возили сіль та рибу. Особливо розвинений був гончарний промисел. Цьому сприяли відкладення глини, які знаходилися на малій глибині. Гончарство тут виникає у ХУІІІ ст., а у ХІХ ст. гончарством займалися уже декілька сімей. Ліс, де брали глину назвали Гончарне урочище [2, с. 178].

Закотнянські гончари забезпечували своїми виробами потреби не тільки своїх односельців, а й навколишні села. Був у селі і просто робочий люд – наймити. Тому у селі поширені прізвища Гончаренко, Бондар, Колесник, Шевчик, Робочий. Документація велась на російській мові, до українських прізвищ добавлялись – *ов*, тому прізвище Коваль стало Ковальов, а зовсім українське прізвище Горобець спотворювалось на російський лад і опускалась буква Г і добавлялось закінчення – *ов*, то прізвище Горобець стало Оробцов і є поширеним прізвищем у цій місцевості.

Традиційні житлові приміщення – хати – будували часто наполовину із дерева і наполовину із крейди. Основна, передня кімната була з дерева, а хатина і сіни *доліплялися* із крейди. Стелю накидали шаром глини тільки над великою кімнатою і хатиною, а над сіньми був лаз, який вів на горище. У сінях виділялося невелике приміщення для зберігання продуктів харчування – *чулан*. У чулані зберігали солоне сало у дерев'яних боднях, у

великих чавунах – смалець. Тут же зберігали узвар (компот) із сушених фруктів, щоб був прохолодний і довше зберігався. Восени квасили терен із цукром, який вживали як вітамінний напій.

Кожна господиня (*хазяйка*), яка зналася на травах, заготовляла лікувальні трави. Знання про цілющі властивості трав передавалися з покоління в покоління. Були жінки-віщунки, *шептухи*, які допомагали жінкам-породіллям, лікували хворих, знали молитви і заговори. Старожили пам'ятають, що ще років 10 тому, у селі баба Домаха *направляла живіт*, а баба Чубарька, що в с. Рибянцевому *направляла спину*.

Обігрівалася хата *ліпкою* (пічка), яка займала середину хати і однією стороною прилягала до глухої стіни. Ліпка складалася із печі, комина і лежанки. Підлога – *долівка*, викладалася глиною з соломою, а потім глиною з піском. Після того, як висихала глина, зверху ще змазували розведеним водою коров'ячим гноєм (*кіз'як*), а потім посипали піском. Підлога із дерев'яних дошок була рідкістю, і в основному у багатих родинах.

Меблів у хатах було зовсім мало, убранство хати в основному виглядало так: скриня, стіл, стільці, понад стінами лавки, біля глухої стіни ліжко в кутку зі сторони дверей. На покуті висіли *образи* (ікони), перед якими зі стелі звисала лампадка, на стінах – фотографії у рамках. Образи та портрети прикрашали вишиваними рушниками.

Біля стінки найчастіше над скринею висіла на мотузках жердина (*жердка*) на якій зберігався святковий одяг, щоб не пом'явся, у скрині зберігали весь свій скарб, вишивані сорочки, рушники, дівочий посаг, часто на

самому дні скрині зберігали гроші чи документи (*бумаги*). Інколи зберігали «бумажні» гроші чи документи на *покуті*, за образами. В хатині, на жердці вішали повсякденний одяг. Тут же в хатині стояло ще одне ліжко, на стіні висіла полиця для посуду. Посуду мали не багато, в основному це глиняні глечики, макітри, миски, ковбушки, і як правило це були вироби місцевих гончарів. В господарстві мали чавуни, сковорідки. Зрідка, і це вже на поч. ХХ ст. з'являлися у господарстві селян каструлі та чайники, що було рідкістю у селі. У кутку біля печі стояли чаплійка, рогач та кочерга. Поряд стояв зріз (зрізана діжка), у якій запарювали корм худобі.

Майже посеред хати, ближче до образів стояв стіл, за яким сім'я сідала обідати чи вечеряти. Повсякденною їжею були хліб, пиріжки, млинці, коржі, галушки, вареники. Часто готували каші – горохову, пшеничну, ячну, з пшона, гречки. Інколи готували *рябка*, змішуючи кілька круп. З перших страв готували борщ, капустак, юшку, затірку, куліш, молочні каші. Споживали молоко та *кисляк*. У широкому вжитку були печені гарбузи та буряки. У чистих водах Айдару, в його затоках і тихих заводях водилася риба, то рибні страви часто бували у раціоні харчування селян.

На зиму місцеві господині обов'язково *квасили* (*солили*) овочі у діжках – помідори, огірки, кавуни, капусту та яблука. Із напоїв вживали квас хлібний (сирівець), буряковий квас, і узвар. Чай пили з відварів трав, з гілочок вишні, малини, абрикос (*жерделі* – місц. назва).

Харчування селян було різноманітним, і залежало від пори року та церковних, релігійних свят. Селяни строго

дотримувалися постів, і відповідним було і харчування. На різдвяні свята (*празники*) у кожній сім'ї різали поросю, щоб щедро зустріти свята м'ясними стравами. До Масниці збирали сир і масло на вареники, у Великий піст постували. До Великодня збирали яйця, до свята їх фарбували у цибульнику та святили разом із пасками у місцевій Преображенській церкві, яку було знищено у 20-і – 30-і рр. ХХ ст.

Одягалися жінки і чоловіки досить скромно. Жінки носили сорочки. Буденні сорочки мали скромну вишивку на рукавах та на грудях, або були і просто білі. Святкові сорочки були вишиті на рукавах, манішці, по коміру та подолу. Поверх сорочки одягали спідницю (*шарафан*). Шарафан найчастіше шили з темно-синього, темно-зеленого, або чорного ситцю, сатину, з багатьма складками на поясі. У к. ХІХ ст. – на поч. ХХ ст. жінки все частіше одягають кофту з ситцю, сатину чи люструну, світлих тонів, оздоблену мереживом або оборками. Таким чином, серед сільського населення все більшого вжитку набувають фабричні тканини та модні тенденції часу. Але у сундуках ще зберігалися вишиті сорочки, які теж ще одягали.

Обов'язковим був фартух (*хвартух*), в будень простенький, прикривав шарафан, а в свято оздоблений мереживом, з довгим широким поясом, що зав'язувався бантом чи просто звисав до рівня спідниці. Часто у фартусі був карман, де старенькі жіночки у платочку зберігали якісь солодощі, на випадок пригостити малечу. Відома дослідниця Галина Лозко доводить, що фартук мав окрім практичного застосування у господарчих роботах, ще й

магічну сутність. Фартук захищав живіт жінки, особливо вагітних жінок [1, с. 438].

Чоловіки вдягалися у спідні білі штани та сорочки, зверху одягали темні штани та смугасті сорочки з ситця або полотна. Часто прикрашали вишивкою чи мереживом. Піджаки були не у всіх, і з часом вони все більше набували актуальності у житті чоловіків.

Взимку сільські чоловіки і жінки носили кожухи і чоботи. Більшість жили не дуже заможні, тому чоботи берегли і дуже цінували. Як ішли влітку в неділю до церкви, то несли чоботи із собою, взувалися біля церкви. Після служби знімали чоботи і несли їх додому.

Розвивалась торгівля, були ярмаркові дні і в Закотному. Приїжджали сюди торгувати люди не тільки з навколишніх сіл. Вози з крамом розміщалися навколо церкви, на центральній площі і найближчих вулицях. На ярмарку можна було придбати продукти харчування – мед, бублики, пиріжки, пряники, крупи, пшеницю, приправи, чай, сухофрукти заморські, смалець та ін. Продавався й інший крам, зокрема, глечики, макітри, верстати, прядки, веретена, полотно, дьоготь, упряж, відра, стільці, шафи, різні інструменти. Торговці приїздили раніше, становилися на ніч у рідних, знайомих на тільки у селі, а й у найближчих селах округи.

Торгівля не тільки задовольняла потреби населення. Це було своєрідне спілкування, взаємообмін інформацією. Молодь знайомила між собою, і часто знайомство на ярмарку чи в церкві ставало приводом до створення сім'ї.

Таким чином, на прикладі заселення села Закотне та вивчення культури побуту жителів, ми дійти висновку, що

наш край заселявся вихідцями із центральної та північної частини України. Селяни зберігали культуру, мову, звичаї своїх предків, передавали з покоління в покоління. Територія краю влучно названа дослідниками порубіжжям, Подонців'я. Населення зберігало свою ідентичність, мову, культуру, інколи перебираючи на себе елементи культури сусідніх народів, часто добровільно, у результаті взаємообміну, спілкування, торгівлі, а часто і в результаті проведення відповідної політики на цих землях.

1. Лозко Г. Українське народознавство. Харків, 2010. С. 438.

2. Мельник О. Особливості керамічного виробництва у XIX – на поч. XX ст. / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Старобільськ, 2019. С.133.

3. Січинський В. Чужинці про Україну. Л., 1992. С. 178.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

- Бакуліна Є. С.**
Василь Вишиваний у боротьбі за Україну 3
- Власенко В. М.**
До біографії професора Леоніда Фролова 11
- Дегтярьов С. І.**
Джерелознавчий потенціал Повного зібрання законів Російської імперії щодо вивчення історії Сумщини 18
- Єльнікова А. О.**
Дослідження діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 25
- Зьоменко М. В.**
До історії Міністерства преси та пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України) 29
- Король В. М.**
Візуальні матеріали, присвячені сільській електрифікації, на сторінках повоєнної обласної преси Сумщини (1945-1955 рр.) 35
- Кудінов Д. В.**
«Камень громовой или упавший с неба»: до історії падіння та початку вивчення «сумського метеорита» 46
- Кулешова А. В.**
Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. 55

<i>Мірошніченко А. В.</i> Кримські татари: поніверяння депортації	59
<i>Осадчий Є. М.</i> Бунякинський перевіз на Сеймі	64
<i>Принь О. В.</i> Бутаков В'ячеслав Інокентійович (1882–1946) – революціонер, археолог-аматор, історик	70
<i>Ровенська С. М.</i> Олександр Сема (Семмо) – сотник армії УНР та письменник	76
<i>Рубан А. В.</i> Європейський підприємницький капітал у машинобудівній промисловості на українських землях (1874–1914 рр.)	79
<i>Рубан В. В.</i> Спортивний часопис «Гарт» (1946) (до історіографії проблеми)	83
<i>Слюсарєва Є. О.</i> Аграрне питання в програмах політичних партій в роки Української революції (1917-1921)	90
<u>ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ</u>	
<i>Гончаренко А. В.</i> Централізація державної влади в Італії фашистським режимом Беніто Муссоліні у 20–30-х рр. ХХ ст.	95
<i>Дегтярьова Д. С.</i> Історичні передумови встановлення культу особи	103

Мурашко К. О.
К. Родзаєвський: нариси з біографії російського фашиста 108

Тихончук Д.
Економічний успіх повоєнного відновлення: досвід французької держави (1944–1969 рр.) 112

Червяченко В. Р.
Чехословаччина напередодні «Празької весни» 1968 р. 116

СУСПІЛЬСТВО І ПОЛІТИКА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Власенко В. М., Сугоняко Д. Р.
До біографії Якова Моралевича 122

Гаврилишин П. М.
Богдан Гаврилишин – член Римського клубу 131

Зьоменко М. В.
Створення Міністерства преси і пропаганди УНР 136

Лобко Н. В.
Вплив радянського гендерного порядку на формування трудової орієнтації чоловіків і жінок 140

Степанов В. В.
Мова як засіб маніпуляції в процесах державотворення і політичних трансформацій 146

Тодоров І. Я.
Безпекові гарантії для України: стан і перспективи 151

КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Антонов Є. М.

Сумський обласний художній музей
ім. Никанора Онацького 156

Бублик О. І.

Звичаї та побут жителів села Закотне
Луганської області 160

Єгорова Є. С.

Вплив російсько-української війни на крелевецьке
переборне ткацтво 168

Карпенко М. В.

Козацькі традиції: матеріали до вивчення питання 174

Кузьома В. С.

Казка «Приречений царевич» як джерело до вивчення
історії Давнього Єгипту 177

Михайліченко М. А.

Пам'ятки культурної спадщини Сумського району та
перспективи розвитку історико-культурного туризму 183

Шуть Т. І.

Заклади жіночої духовної освіти на території
Наддніпрянської України в ХІХ ст. 188

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№

Видавець і виготовлювач

Сумський державний університет,

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.